

Maanantai, aamupäivä

LIWRE, alustus

TASAPAINOILUA DIGITAALISEN MUODON JA PERINTEISEN MUODON VÄLILLÄ

Saila Susiluoto

On ollut ilo seurata näitä keskusteluita, hienoja ja syvällisiä puheenvuoroja jotka ovat koskettelleet kirjailijuuden perusolemusta ja keskeisiä kysymyksiä. Minu puheenvuoroni on hyvin konkreettinen, toisin kuin ehkä runoilijalta olettaisi. Käytän esimerkkinä omaa, kirjallista tapauskertomustani. Siinä - tai tässä- on kysymys tasapainoilusta digitaalisen kirjallisuuden ja paperimuodon välillä, tasapainoilusta uuden muodon ja perinteisemmän muodon välillä, ja lopulta syöksystä tyhjiin; siitä, toteutuuko teos ollenkaan, vai ei.

Me emme voi tietää tulevan teknologian mahdollisuuksia, emme sitä millaista kirjallisuutta voi tulevaisuudessa luoda; kenties runot liukuvat ruudulta tai sähköiseltä paperilta ympärillemme, kenties sanoja voi koskettaa, haistaa, maistaa, kuulla. Uudet innovaatiot voivat olla ihastuttavia, taiteen alaa laajentavia, ja siksi minulla on alkuun monta kysymystä: miksi kirjallisuus pyrkii linnottautumaan paperin taakse, sen vangiksi? Eikö runoilijan tule tutkia kieltä ja sen mahdollisuuksia uteliaasti, tuoda runoutta uuteen ympäristöön, uusille laitteille? Miksi uusi teknologia nähdään melkein yksiselitteisesti varjona, joka uhkaa pyhää, muuttumatonta kirjaa? Miksi on lukijana oikein sanoa digitaalisesta kirjallisuudesta että “minä en ymmärrä sellaisesta mitään, enkä tee sellaisella mitään”, ja mitä eroa sillä on siihen, että teini sanoo saman paperimuotoisesta kirjasta? Miksi digitaalisen kirjallisuuden teokset ohitetaan helposti, niitä lukematta, ennakkoluuloisella olankohautuksella: siinä parhaimmillaankin vain keskinkertainen kirjallisuus ja keskinkertainen ohjelmointi kohtaavat toisensa sekavan kokeellisessa keitoksessa? Nämä huomiot pohjaavat omaan projektiin, *Antikytheraan*, ja sen kulkuun.

Kesällä 2012 Ateenan arkeologisessa museossa oli näyttely Antikytheran hyllyn löydöistä: yli 2200 vuotta vanha Antikytheran mekanismi, osin syöpyneitä patsaita, taidokkaita, jadenvihreitä lasiesineitä, pronssinkappaleita, Antikytheran koneen nykyaikaisia replikoita, hienomekaanisia, tarkkoja laitteita. Mekanismi, muinainen laskukone jäi vaivaamaan minua, se teki minut levottomaksi; sen kytkös universaaliin, planeettojen kiertoon, auringon ja kuun asemaan, sen nerokkuus ja taidokkuus, sen alun perin pyöreät, liikkuvat osat. Koetin hahmotella koneen rakennetta paperille, pohdin sitä, miten saisin mekanismin näkymään runoteoksessa. Lopulta ymmärsin että paperi oli turha, jopa mahdoton: pitkään kytynyt haluni kokeilla digitaalista muotoa, sen mahdollisuuksia runoteoksessa kohtasi rakenteen. Tästä sai alkunsa usean vuoden mittainen työ, *Antikythera*, vuorovaikutteinen, yli 200 runoa sisältävä teokseni iPadille, pitkä ja monipolvinen prosessi: ensin oli löydettävä yhteyshenkilö vuorovaikutteisen kerronnan puolelta, sen jälkeen koottava Antikytheran ympärille perustyöryhmä, sen jälkeen löydettävä tuotantoyhtiö, sen jälkeen rahoitus. Ja tässä välissä itse teos ja sen toiminnot piti myös kirjoittaa ja suunnitella.

Uudentekeminen ei ole pelkästään iloinen, huumava asia, se voi olla myös prosessi jossa pettymys, kauhu ja epätietoisuus vuorottelevat, jossa kirjailija kävelee tyhjän päällä, joskus millinohuella lasikatolla. Niin minäkin aloitin innoissani mutta jouduin nopeasti tuntemattoman maailman keskelle: toisaalta olin useita teoksia julkaissut runoilija, toisaalta aloittelija joka äkkiä työskenteli kustantamoraakenteiden ulkopuolella, ja koetti yhdessä työryhmän kanssa

Maanantai, aamupäivä

vakuuttaa eri tahoja oman ideansa toteuttamiskelpoisuudesta, usein turhaan, sillä uutta muotoa kokeilevan teoksen edessä monet ovat pysyvät kiinni, ja joskus jopa lyödään kiinni. Meitä kaikkia kirjallisuuden alalla työskenteleviä yhdistää varmaan huoli perinteisen kirjan kohtalosta. *Antikytheran* rahoituksen haku sattui keskelle debattia siitä, kuinka kirjan käy. Digitaalinen muoto nähdään melkein pä yksiselitteisen pahana, mutta polarisoinnin kautta kadotetaan se hyvä minkä uusi muoto voi mukanaan tuoda.

Uudentekeminen on uudisraivaustyötä jossa romantiikalle ei ole sijaa; se on talon pystyttämistä preerian keskelle, hirsi hirreltä, tai metsän raivaamista. Mutta minkä yksi tekee kerran, on toisten ehkä – ja toivottavasti - helpompi tehdä jatkossa. Verkostojen ja suhteiden luominen, rahoitustahojen vakuuttaminen, ennakkoluulojen ja rakenteiden hidas muuttaminen ovat osa sitä työtä, mihin uuden muodon kohdalla joutuu. Kirjailijantyötä se ei ole, kun kirjailija on yhtäkkiä heitetty pitchauksien, skypekokousten ja talousneuvotteluiden loistelampun kalseasti väpättävään maailmaan. Eikä edes prosaisti, vaan runoilija, haaveksija, unelmoija, joka löytää yhtäkkiä itsensä tekemästä 20-tuntista työpäivää, ei kirjoittamisen, vaan loputtoman säkeen tilastoinnin parista.

Vaikeuksien kohdatessa oma persoonallisuus joutuu koetukselle. Sisäiselle, jo valmiiksi luovuttaneelle minälle on vaikea tulkuttaa: jatka. Ulkopuolinen torjunta ja vaikeudet ovat omiaan lisäämään muutenkin hiukan vainoharhaisuuteen ja itsesääliin taipuvien kirjailijoiden tuntemuksia. Näkökenttä myös kaventuu: helposti käpertyy omaan toivottomuuteensa, eikä näe miten paljon on jo saanut tehtyä, tai sitä, miten paljon kärsivällisyyttä ja aikaa tarvitaan, saati sitä, mitä ulkopuolella tapahtuu, muiden ihmisten elämässä ja maailmassa.

Puheenvuoroni alussa mainitsin, ettemme voi tietää millaista kirjallisuutta tulevaisuudessa on mahdollista luoda. Jotkut kuitenkin ovat tienneet, sillä Jorge Luis Borgesin huikean ennakoivassa novellissa *Haarautuvien polkujen puutarha* Stephen Albert sanoo: ”olin miettinyt millä tavalla kirja saattaisi olla loputon. Päätin että ainoana mahdollisuutena on jaksottainen, pyöreä teos. Kirja jonka viimeinen sivu yhtyy ensimmäiseen mutta saattaa jatkaa loputtomiin.” Kertoja jatkaa pohdintaa: ”*Toistukoon haarautuvien polkujen puutarhani monessa tulevaisuudessa mutta ei kaikissa*. Tajusin miltei heti mistä oli kyse. *Haarautuvien polkujen puutarha* on kaottinen romaani; *monet tulevaisuudet mutta eivät kaikki* taas toi mieleeni kuvan haarautumisesta ajassa, ei avaruudessa. Luin kirjan uudestaan ja teoriani vahvistui. Kun romaanihenkilö joutuu lukuisten mahdollisuuksien eteen, hän valitsee yhden ja hylkää muut; Ts’ui Penin miltei selvittämättömässä teoksessa henkilö valitsee – samanaikaisesti – kaikki mahdollisuudet.” Nämä Borgesin näyt ovat suoraan liitettävissä digitaalisen, generatiivisen ja vuorovaikutteisen kirjallisuuden mahdollisuuksiin, ja kuitenkin nämä unet on nähty jo kauan ennen tietokoneiden valtakautta.

Digitaalinen kirjallisuus kohta monia vaikeuksia; ennakkoluuloja, rahoitusvaikeuksia – hyvin tehtynä se on poikkeuksetta kalliimpaa, eikä se onnistu ilman ryhmätyötä. Yhden ihmisen on miltei mahdoton hallita kaikkia osa-alueita hyvin. Eivät kaikki kirjailijatkaan hallitse painotekniikkaan - kyse on enemmän rakenteista. Mutta niin on digitaalisen kirjallisuuden repertuaarikin miltei rajaton, paljon muutakin kuin hauska putoilevia kirjaimia. Laajemmat mahdollisuudet liittyvät lineaarisuuteen ja ajan käsitteeseen: tulevaisuus on menneisyyttä, menneisyys tapahtuu tulevaisuudessa, tekstissä, teksti, teos muttuu jatkuvasti valintojen myötä, myös menneisyydessä, että valitaan

Maanantai, aamupäivä

samanaikaisesti kaikki mahdollisuudet. Nämä ovat minusta perustavaan ajatteluamme, käsityksiimme liittyvien rakenteiden purkamista.

Vuorovaikutteisuus samaistetaan kirjallisuuskeskusteluissa joskus pelillisyyteen. Se nähdään hiukan kuin osallistuvana viihtenä, näppäränä temppuna jonka avulla lukija pysyy tekstin tai asian parissa hiukan pidempään. Pelien vuorovaikutteisuus taas on aika näennäistä; valintojen takana on kuitenkin ennalta määrätty systeemi. Mutta mitä aito vuorovaikutteisuus sitten voisi kirjallisessa teoksessa olla? Se tarkoittaisi ainakin tekijyyden jakamista lukijan kanssa. Sellaista teosta ei varmaan ole helppo kirjoittaa, generatiivisen, interaktiivisen teoksen luominen ei ole helppoa, sen ongelmat ovat moninaiset, ne koskevat niin alustaa, kuin sille kirjoittavia ihmisiä, hintaa, ja erityisesti tekijää, tekijän roolia. Mutta vuorovaikutteisuus voisi olla demokraattista, se voisi olla ihmisten, kirjoittajien välistä tasa-arvoa, se voisi olla taideteoksen vapautta, jatkuvaa muuntumista ja muuttumista, liikettä, elämää.